

รูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและ
การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน
ในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ

Models for Organizing Religious Activities to Promote Religious Tourism and
the Application of Buddhist Teachings by Buddhists in Elevating Human
Resources to Become Resilient Citizens of the Nation

¹วันชัย ปานจันท์, ²อรไท ชั่วเจริญ, ^{3*}ภาสกร เรืองวานิช

⁴เอนก ประดิษฐ์ารมณ, ⁵กิตติ ชุนหศรีวงศ์ และ ⁶วไลพร อาจารย์วัฒนา

¹Wanchai Panjan, ²Orathai Chuacharoen, ^{3*}Passakorn Ruangvanit

⁴Anek Pradittharom, ⁵Kitti Chunhasriwong, and ⁶Walaipon Arjareewattana

^{1, 3, 4, 5, 6}คณะพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

^{1, 3, 4, 5, 6}Faculty of Human Resource Development, Ramkhamhaeng University, Thailand

²คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

²Faculty of Sciences, Ramkhamhaeng University, Thailand

E-mail: ¹chaipanjan@rumail.ru.ac.th, ²orathai_c@rumail.ru.ac.th, ^{3*}passakorn@rumail.ru.ac.th

⁴kone@rumail.ru.ac.th, ⁵moohmee@rumail.ru.ac.th, ⁶lilin@rumail.ru.ac.th

Received December 28, 2025; Revised February 8, 2026; Accepted March 23, 2026

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา 2) สำรวจการนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน และ 3) นำเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง การวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างคือประชาชนอายุ 13 ปีขึ้นไปทั่วประเทศ จำนวน 7,000 คน ได้มาโดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1) กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่พุทธศาสนิกชนปฏิบัติมากที่สุดคือการทำบุญตักบาตรและการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2) พุทธศาสนิกชนมีการนำหลักธรรมไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันภาพรวมอยู่ในระดับสูง (ร้อยละ 94.97) 3) รูปแบบการจัดกิจกรรมเพื่อเสริมสร้าง

พลเมืองเข้มแข็ง ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 6 ประการ เรียกว่า “SAROD’S MODEL” ได้แก่ (1) Symbol: พัฒนาวัดให้เป็นศูนย์รวมจิตใจ (2) Activity: จัดกิจกรรมเชิงพุทธที่สร้างสรรค์และหลากหลาย (3) Relationship: เสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัดและชุมชน (4) Office: การบริหารจัดการองค์กรทางศาสนาอย่างเป็นระบบ (5) Development: การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและภูมิปัญญา และ (6) Sustainable: การสร้างกลไกการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน รูปแบบนี้ส่งผลให้เกิดการบูรณาการระหว่างศรัทธากับการทำหน้าที่พลเมืองที่มีคุณภาพของประเทศ

คำสำคัญ: การท่องเที่ยวเชิงพุทธ; การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์; พลเมืองเข้มแข็ง; หลักธรรมคำสอน; SAROD Model

Abstract

This article had the following objectives: 1) to investigate the current state of religious activities organized to promote religious tourism; 2) to explore the application of Buddhist teachings in the practices of Buddhists; and 3) to propose a model for religious activities to elevate human resources into resilient citizens. The study employed a quantitative research methodology with a sample of 7,000 individuals aged 13 and above nationwide, selected via multi-stage random sampling. Data were collected using questionnaires and analyzed with descriptive statistics, including percentage, mean, and standard deviation.

Findings revealed that: 1) The most frequently practiced religious tourism promotion activities among Buddhists were almsgiving and venerating sacred objects; 2) Buddhists applied Buddhist principles in daily life at a high overall level (94.97%); and 3) the model for fostering resilient citizens through religious activities comprises six key components, termed the “SAROD’S MODEL”: (1) Symbol: Developing temples as spiritual centers; (2) Activity: Organizing creative and diverse Buddhist activities; (3) Relationship: Strengthening collaborative networks between temples and communities; (4) Office: Systematic management of religious organizations; (5) Development: Enhancing personnel capabilities and local wisdom; and (6) Sustainable: Establishing continuous and sustainable development mechanisms. This model facilitates the integration of faith with quality citizenship duties for the nation.

Keywords: Religious Tourism; Human Resource Development; Resilient Citizens; Buddhist Teachings; SAROD Model

บทนำ

ในบริบทของการพัฒนาประเทศไทยภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) การสร้าง “พลเมืองเข้มแข็ง” ที่มีคุณธรรม จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคมถือเป็นรากฐานสำคัญของความมั่นคงและการพัฒนาที่ยั่งยืน ในขณะที่สังคมไทยเผชิญกับความท้าทายจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความหลากหลายทางความคิด และวิกฤตคุณธรรมในหลายมิติ พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติที่คนไทยนับถือร้อยละ 93.5 จึงมีบทบาทสำคัญในฐานะ “Soft Power” ทางวัฒนธรรม และ “ต้นทุนทางปัญญา” ที่สามารถหล่อหลอมคุณค่าทางจิตใจ ค่านิยมที่ดีงาม และพฤติกรรมที่พึงประสงค์ให้แก่สมาชิกของสังคม หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนาตน การมีจิตสาธารณะ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ จึงเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ไทยให้เป็นพลเมืองที่มีความเข้มแข็งทั้งทางกาย ใจ และสติปัญญา สามารถเป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

การท่องเที่ยวเชิงศาสนา (Religious Tourism) จึงกลายเป็นเครื่องมือ (Tool) ที่มีศักยภาพสูงในการเข้าถึงประชาชนจำนวนมากและเชื่อมโยงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางศาสนากว่า 40,000 แห่งทั่วประเทศ (กรมการศาสนา, 2564) และมีนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาประมาณ 15–20 ล้านคน/ปี การท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ไม่เพียงเป็นการสร้างรายได้ให้กับชุมชนท้องถิ่นและส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากเท่านั้น แต่ยังเป็นโอกาสในการถ่ายทอดคุณค่าทางศาสนา ศิลปวัฒนธรรม และวิถีชีวิตที่สะท้อนหลักธรรมคำสอนให้แก่ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาหลายรูปแบบ เช่น ทัวร์ไหว้พระเก้าวัด หรือการสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มักมุ่งเน้นไปที่พิธีกรรมและความเป็นสิริมงคลเป็นหลัก แต่ยังขาดการออกแบบกิจกรรมที่เชื่อมโยงไปสู่การเรียนรู้เชิงลึก การปฏิบัติธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน ทำให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนายังไม่เกิดประโยชน์สูงสุดในมิติของการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็งอย่างแท้จริง

การพัฒนาการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ต้องพัฒนาคนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยเฉพาะการยกระดับบทบาทของวัดและสถาบันทางศาสนาจาก ศูนย์กลางพิธีกรรมไปสู่ ศูนย์กลางการพัฒนาชุมชนและพัฒนาคน อย่างแท้จริง (ฉลอง พันธุ์จันทร์, 2561; ศุภลักษณ์ อัครางกูร, 2555) การท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มุ่งหวังให้นักท่องเที่ยวได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ อันส่งผลเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและจิตใจเป็นสำคัญ และยังเป็นการจูงใจในการแสวงบุญในมิติทางศาสนาและความเชื่อ (มนชนก จุลสิกข์, 2562) รูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาในปัจจุบันแม้จะมีความหลากหลาย ตั้งแต่การทำบุญตักบาตร การปฏิบัติธรรม การเยี่ยมชมสถาปัตยกรรม ไปจนถึงการนมัสการเกจิอาจารย์ (จุฑาภรณ์ หินซุย และ สถาพร มงคลศรีสวัสดิ์, 2557) แต่ยังขาดกลไกเชื่อมโยงอย่างเป็นระบบที่จะทำให้การเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระยะยาวและการพัฒนาศักยภาพของบุคคลให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ การพัฒนาการจัดกิจกรรมดังกล่าวจึงต้องคำนึงถึง (1) ความ

หลากหลายของกลุ่มเป้าหมาย ทั้งผู้นับถือศาสนาพุทธที่มาจากจุดประสงค์ทางศาสนาและนักท่องเที่ยวทั่วไป ที่มาเพื่อพักผ่อนหรือศึกษาศิลปวัฒนธรรม (2) การออกแบบกิจกรรมที่มีความหมาย ซึ่งไม่เพียงตอบสนองความต้องการเชิงจิตวิญญาณ แต่ยังสร้างการเรียนรู้และพัฒนาทักษะชีวิต และ (3) ความยั่งยืน ทั้งในมิติของการบริหารจัดการวัด การพัฒนาบุคลากร และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างวัดกับชุมชน เพื่อให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาไม่เพียงกิจกรรมชั่วคราว แต่กลายเป็นกระบวนการพัฒนาคนและสังคมอย่างต่อเนื่องที่สามารถตอบโจทย์การสร้างพลเมืองเข้มแข็งของประเทศได้อย่างแท้จริง

บทบาทเชิงหน้าที่ของสถาบันทางศาสนาในฐานะศูนย์กลางการขัดเกลาทางสังคมและการปลูกฝังบรรทัดฐานทางวัฒนธรรมแก่ชุมชน ถือเป็นกลไกสำคัญในการธำรงไว้ซึ่งระเบียบสังคมและคุณธรรมอันดีงาม อย่างไรก็ตาม ภายใต้พลวัตการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน วัดจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการทัศน์ในการสื่อสารหลักธรรมผ่านนวัตกรรมการจัดกิจกรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะการบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาเพื่อสร้างจุดดึงดูดและเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้เชิงจริยธรรมแก่เด็ก เยาวชน และประชาชนทั่วไป คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาถึงรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาทุนมนุษย์สู่ความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ซึ่งถือเป็นรากฐานเชิงยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคงอย่างยั่งยืน ผ่านการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจและศักยภาพในการบริหารจัดการตนเองได้อย่างเหมาะสมท่ามกลางบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ คณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาถึงรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศเพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคงในระยะยาวที่ต้องอาศัยรากฐานอันเป็นพื้นฐานทางด้านจิตใจที่จะเสริมสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีให้กับประชาชนให้เกิดความเข้มแข็งและสามารถบริหารจัดการตนเองได้อย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา
2. เพื่อสำรวจการนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน
3. นำเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

การทบทวนวรรณกรรม

พระพุทธศาสนามีหลักคำสอนที่เน้นสอนเรื่องศีลธรรมและข้อปฏิบัติเพื่อเข้าถึงความจริงนั้น สอนให้ใช้ปัญญาพิจารณาเหตุผลเข้าใจกฎของธรรมชาติ โดยมีหลักการที่สำคัญโดยทั่วไป ดังนี้ 1) หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา คำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธศาสนาหรือโอวาท 3 ประการ เรียกว่า

โอวาทปาฏิโมกข์ ประกอบด้วย (1) เว้นจากทุจริต คือ ประพฤติชั่วด้วยกาย วาจา ใจ เป็นหลักการไม่ทำบาปทั้งปวง (2) ประกอบสุจริต คือ ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ เป็นหลักการทำความดี และ (3) ทำใจของตนให้หมดจดจากเครื่องเศร้าหมอง มีโลภ โกรธ หลง เป็นต้น เป็นหลักการทำจิตใจของตนเองให้ผ่องใส เป็นเหตุให้ คิดไกล มองไกล ใฝ่สูง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2558) 2) หลักการศึกษาหลักปฏิบัติทั้งหมดของพระพุทธศาสนารวมอยู่ในไตรสิกขา อันได้แก่การฝึกศึกษาพัฒนาตนในการที่จะทำการที่ดีได้ยิ่งขึ้นไป มี 3 ประการ คือ (1) ขั้นศีล คือ การฝึกกาย วาจา สัมมาอาชีวะ รวมทั้งการสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมด้วยอินทรีย์ 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ (2) ขั้นสมาธิ คือ ฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ที่เรียกว่า จิตภาวนาทั้งหมด และ (3) ขั้นปัญญา คือ ความรู้คิดเข้าใจถูกต้อง มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงและสามารถใช้ความรู้นั้นแก้ไขปรับปรุงกรรม ตลอดจนแก้ปัญหาได้ทุกข้อให้หมดไปไม่มีทุกข์ใหม่ได้ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ป.อ. ปยุตฺโต, 2566) 3) หลักกรรมและการพึ่งพาตนเอง หลักกรรมหรือกฎแห่งกรรมนี้ เรียกว่า หลักการกระทำ ศาสนาพุทธสอนว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ดังข้อความในสมุททกสูตรว่า บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น คนทำดีย่อมได้ดี ทำชั่วย่อมได้ชั่ว (ส.ส. 15/256/374) กรรมนี้ให้ผลทั้งภายนอกและภายใน ผลภายนอกเป็นของไม่แน่นอน เพราะบางครั้งผลเกิดขึ้นสมแก่กรรม บางคราวไม่สมแก่กรรมเท่าที่จะมองเห็นได้ในระยะสั้น ส่วนกรรมภายในให้ผลเกิดขึ้นแก่จิตใจของผู้ทำเป็นผลแน่นอน และ 4) หลักความเชื่อ ความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา สอนว่า การที่จะเชื่ออะไรไม่ควรเชื่ออย่างมง่าย ควรเชื่ออย่างมีเหตุมีผล คือ เชื่อด้วยปัญญาการหยั่งรู้ด้วยตนเอง ไม่บังคับให้เชื่อหรือการหลอกลวงให้เชื่อในสิ่งทั้งหลาย ความเชื่อทางพระพุทธศาสนา

ศาสนามีความสำคัญและเกี่ยวข้องกับบุคคลในสังคมอย่างแนบแน่นมาตั้งแต่อดีต โดยสามารถจำแนกความสัมพันธ์ได้เป็น 3 ระดับหลัก (চারงค์ อุดมไพจิตรกุล และสุขุม เฉลยทรัพย์, 2550) ประกอบด้วย 1) ระดับบุคคลและสายสกุล ศาสนาเชื่อมโยงกับชีวิตส่วนบุคคลผ่านพิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การบวชในพุทธศาสนา พิธีแต่งงาน และการสืบทอดความเชื่อจากบรรพบุรุษ 2) ระดับสังคมและชาติ ศาสนาทำหน้าที่เป็นต้นทุนทางสังคมที่ใช้ขับเคลื่อนนโยบายทองเที่ยวได้ โดยบุคคลในสังคมชาวพุทธ สังคมชาวคริสต์ หรือสังคมชาวมุสลิม ล้วนมีส่วนเกี่ยวข้องกับศาสนาประจำสังคมและประเทศนั้น ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งศาสนาไม่ได้เป็นเพียงเรื่องพิธีกรรม แต่กลายเป็นเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม ที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวและพัฒนาจิตใจไปพร้อมกัน และ 3) ระดับโลก ศาสนาบางศาสนาเป็นศาสนาสากลที่มีผู้นับถือจำนวนมากทั่วโลก เช่น ศาสนาคริสต์ และมีการจัดประชุมระดับโลกเพื่อประกอบพิธีกรรมและการประชุมระหว่างศาสนา เพื่อใช้หลักการทางศาสนาในการแก้ปัญหาในระดับโลกร่วมกัน

สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา เป็นการท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษที่มีลักษณะสอดคล้องกับที่องค์การการท่องเที่ยวโลกได้ระบุไว้ และเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวเฉพาะทางที่เป็นการเดินทางไปยังศาสนสถานเพื่อเยี่ยมชมหรือบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ นมัสการศาสนสถาน และพระสงฆ์ อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวเชิงศาสนาในปัจจุบันควรมองให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้นไปถึงมิติของ “การแสวงหาความหมายของชีวิต” (Search for Meaning) ที่เป็นแก่นแท้ของการเดินทางท่องเที่ยว

ประเภทนี้ โดยศาสนสถานไม่ได้ทำหน้าที่เพียงเป็น “สถานที่ทางกายภาพ” (Physical space) สำหรับการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็น “พื้นที่เรียนรู้” (Learning space) ที่เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ การเรียนรู้หลักธรรมคำสอน ค่านิยม และวัฒนธรรมทางศาสนาที่หลากหลาย ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการพัฒนาพลเมืองในระยะยาว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2549) ได้แบ่งแหล่งท่องเที่ยวเชิงศาสนาออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวประเภทศาสนสถาน หมายถึง อาคารหรือสิ่งปลูกสร้างที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เป็นที่ประดิษฐานรูปเคารพ สถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนเป็นที่พำนักของนักบวช โดยมีการแบ่งพื้นที่ออกเป็นส่วน ๆ ตามกิจกรรมการใช้ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ศาสนสถานบางแห่งที่ไม่มีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์จะไม่ถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภทนี้ และ 2) แหล่งท่องเที่ยวประเภทสถานปฏิบัติธรรม หมายถึง สถานที่สำหรับบำบัดจิตใจโดยการเข้าฝึกปฏิบัติตามแนวทางศาสนา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาตนเองผ่านการปฏิบัติธรรมอย่างลึกซึ้ง

จุดมุ่งหมายของการเดินทางท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนานั้น เป็นการเดินทางไปยังพุทธศาสนสถานใด ๆ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ ได้แก่ (1) การเดินทางไปเพื่อบำเพ็ญบุญกุศล 10 ประการ คือ ทานมัย (ทำบุญด้วยการให้) ศีลมัย (รักษาศีลประพฤติดี) ภาวนามัย (เจริญภาวนา) อปจายนมัย (ประพฤติอ่อนน้อม) เวชยาวัจจมัย (ช่วยชวนช่วยรับใช้) ปัตติทานมัย (เฉลี่ยส่วนความดีให้ผู้อื่น) ปัตตานุโมทนามัย (ยินดีในความดีของผู้อื่น) ธัมมสังฆมัย (ฟังธรรม) ธัมมเทศนามัย (สั่งสอนธรรม) และทิฏฐุชุกัมม์ (ทำความเห็นให้ตรง) (2) การเดินทางไปเพื่อสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์และปฏิบัติธรรม ณ พุทธศาสนสถานแห่งใดแห่งหนึ่ง และ (3) การเดินทางไปเพื่อเข้าร่วมศาสนพิธีและงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ เช่น การไปทอดกฐิน ทอดผ้าป่า ตักบาตรดอกไม้อัน และแห่เทียนพรรษา เป็นต้น ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงพระพุทธศาสนาจึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีจุดมุ่งหมายทางศาสนาเป็นหลัก

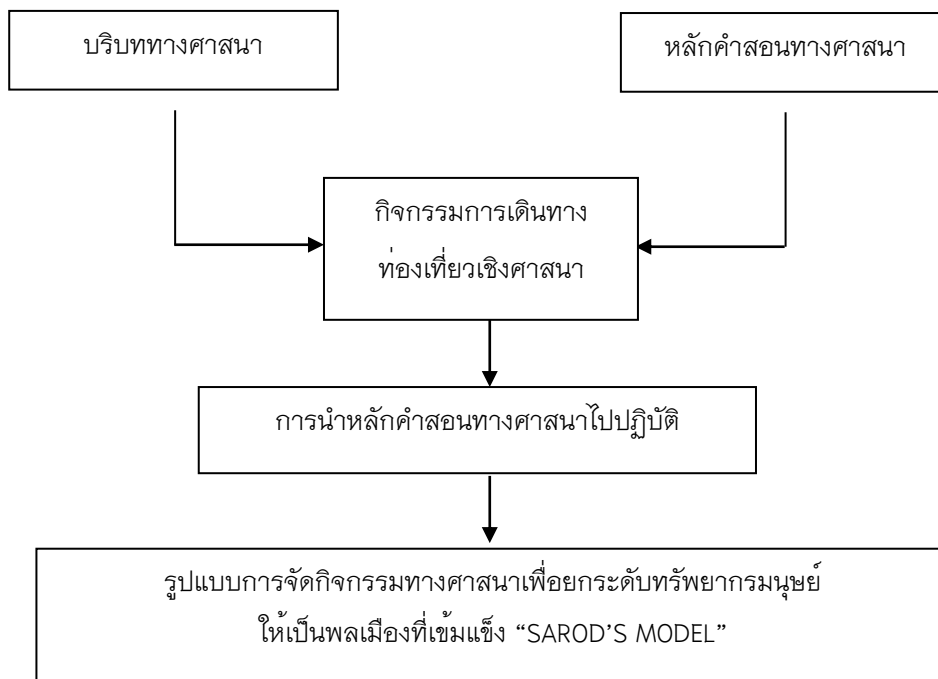
ความเป็นพลเมืองในแนวคิดของ Hoskins และ Cogan นั้นไม่ได้หมายถึงเพียงสถานภาพหรือบทบาทภายในชุมชน หรือการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับชาติเท่านั้น (Cogan, Morris, & Print, 2013) แต่ยังครอบคลุมถึงการเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมที่รู้จักสิทธิหน้าที่และความรับผิดชอบ เคารพกฎเกณฑ์ ยอมรับความแตกต่าง มีความเสมอภาคและความรับผิดชอบต่อสังคม รวมถึงเคารพสิทธิของผู้อื่น คุณลักษณะสำคัญของความเป็นพลเมืองประกอบด้วย 5 ประการ คือ (1) มีบทบาทหน้าที่ทั้งภายในชุมชนและทางการเมือง (2) เคารพกฎหมาย (3) เคารพความเสมอภาค (4) ซื่อสัตย์สุจริต และ (5) ยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้องตามหลักจริยธรรม (Hoskins, et al. 2006) อย่างไรก็ตาม ความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งในบริบทไทยนั้น ควรให้ความสำคัญกับการเปรียบเทียบแนวคิด “พลเมืองทั่วไป” กับ พลเมืองเข้มแข็ง (Resilient Citizen) โดย พลเมืองเข้มแข็งต่างกับอย่างไร เช่น พลเมืองเข้มแข็งไม่ได้แค่ทำตามกฎ แต่ต้องเป็นผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง หรือ Change Agent ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 4 ประการด้วยกัน คือ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ,

2564) 1) พลเมืองรู้เคารพสิทธิ เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิเสรีภาพของตนเอง ช่วยเหลือให้เกียรติและเห็นอกเห็นใจผู้อื่นบนพื้นฐานของการพึ่งพาอาศัยกัน โดยปราศจากอคติไม่เลือกปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ 2) พลเมืองรับผิดชอบต่อบทบาทหน้าที่ ปฏิบัติตนตามกฎหมายกติกา ข้อตกลงกฎหมายอย่างถูกต้องและเหมาะสม รับผิดชอบบทบาทหน้าที่ตนเองในฐานะพลเมืองไทยและพลโลก 3) พลเมืองมีส่วนร่วมอย่างมีวิจารณญาณ ติดตามสถานการณ์และประเด็นปัญหาของสังคมอย่างมีวิจารณญาณ มีส่วนร่วมทางสังคมด้วยจิตสาธารณะและสำนึกสากล และ 4) พลเมืองผู้สร้างการเปลี่ยนแปลง มีความกระตือรือร้นในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกทางสังคมบนพื้นฐานของความเท่าเทียมเป็นธรรม ค่านิยมประชาธิปไตยและสันติวิธี

การพัฒนาความเป็นพลเมืองที่มีความสำคัญและความจำเป็นต่อสังคมไทยในปัจจุบันเป็นอย่างมาก เพราะความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างรวดเร็ว จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาค้นคว้าให้มีความรู้ มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามวิถีประชาธิปไตยซึ่งเป็นการปกครองของไทยในปัจจุบัน โดยกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 และยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561–2580) ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นพลเมืองดี มุ่งหวังให้เยาวชนของประเทศเป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในอนาคต เพื่อให้ประเทศไทยก้าวสู่ความเป็นสังคมพลเมือง ที่สมาชิกในสังคมตระหนักในพลังของตนเองร่วมกันสร้าง สังคมที่เข้มแข็งในมิติต่าง ๆ เพื่อให้ประเทศมีความมั่นคง อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ปราศจากความรุนแรง และเพื่อเตรียมความพร้อมทรัพยากรบุคคลของประเทศในการก้าวสู่การเป็นประชาคมอาเซียนและประชาคมโลก การปลูกฝังและส่งเสริมให้บุคคลมีลักษณะของความเป็นพลเมืองดีตั้งแต่อยู่ในวัยการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้บุคคลตระหนักและเห็นความสำคัญของการเป็นพลเมืองที่ดีของประเทศ โดยความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยมีคุณลักษณะที่สำคัญ คือ เป็นบุคคลที่สามารถแสดงบทบาทหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองต่อสังคม ดำรงตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมประชาธิปไตย (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2559) ในส่วนของศาสนามีบทบาทสำคัญในการสร้างความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง โดยสถาบันศาสนาหรือหลักคุณธรรม จริยธรรม เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่พลเมืองควรพึงมี ตามที่วิชัย ตันศิริ (2551) กล่าวถึงความสำคัญของสถาบันศาสนากับความเป็นพลเมืองว่า สถาบันศาสนาเป็นปัจจัยที่มีความใกล้ชิดกับประชาชนชาวไทยมาอย่างยาวนาน และมีความสำคัญต่อการเสริมสร้างความเป็นพลเมือง โดยหลักทางด้านศาสนามุ่งเน้นและสอนให้ประชาชนมีการยอมรับความหลากหลายหรือความเสมอภาค มีเหตุผลในการแก้ไขปัญหา ช่วยให้อยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้โดยไม่มี ความขัดแย้งและไม่ละเมิดต่อกัน ล้วนเป็นพื้นฐานสำคัญที่พลเมืองควรพึงมี (ธนะวัฒน์ พรหมทอง และ วรพงศ์ ตระการศิรินนท์, 2560) จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น พบว่าศาสนา การท่องเที่ยว และความเป็นพลเมือง มีจุดร่วมกันที่การพัฒนา คุณภาพจิตใจและปัญญา ซึ่งจะเป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้าง SAROD'S MODEL ต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยนำมากำหนดเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) การนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชนที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา และนำผลสำรวจจากประชากรที่เดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา มาวิเคราะห์ผลที่จะสะท้อนการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อครอบคลุมทุกภูมิภาคและให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนถูกต้อง เป็นที่น่าเชื่อถือ จึงกำหนดรายละเอียดการดำเนินการวิจัย ดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยคือ ประชากรที่มีอายุ 13 ปีขึ้นไป และเพื่อให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนา รวมถึงกิจกรรมเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะ ศรัทธาอิมบุญ อุตทูนุชมนของกรมการศาสนา (ประกาศกรมการศาสนา เรื่องผลการพิจารณาสถานที่จัดกิจกรรมเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะ ศรัทธาอิมบุญ อุตทูนุชมนของกรมการศาสนา ณ วันที่ 18 ธันวาคม 2567) คณะผู้วิจัยจึงได้ทำการกำหนดโควตาจำนวนตัวอย่าง โดยแยกเป็นตัวอย่าง 2 กลุ่ม คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวในกิจกรรมเข้าวัดปฏิบัติธรรมวันธรรมสวนะ ศรัทธาอิมบุญ อุตทูนุชมน จำนวน 10 จังหวัด จังหวัดละ 300 ราย และกลุ่มประชาชนที่มีการนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันหรือมีการเดินทางท่องเที่ยว

เชิงศาสนา โดยแบ่งสำรวจ กรุงเทพมหานครจำนวน 200 ราย และตามภูมิภาค 4 ภูมิภาค ภูมิภาคละ 950 ราย และมีเงื่อนไขว่าจะต้องทำการสำรวจให้ครบทั้ง 77 จังหวัดทั่วประเทศ รวมจำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 7,000 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสอบถาม (Questionnaire) สำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลจากประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 วัตถุประสงค์การเดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนา ส่วนที่ 3 การปฏิบัติตามหลักของความเป็นพุทธศาสนิกชนในรอบปีที่ผ่านมา ส่วนที่ 4 การนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ และส่วนที่ 5 ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะอื่น ๆ

การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการโดยการติดต่อและประสานงานเพื่อดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง และดำเนินการติดตามเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ดำเนินการจัดส่งแบบสอบถามตามระยะเวลาที่เหมาะสม และตรวจนับจำนวนเพื่อให้ได้ตามจำนวนที่กำหนดไว้ตามขนาดของการวิจัย คือ 7,000 ฉบับ

การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ประกอบด้วยสถิติดังนี้คือ (1) ความถี่ (2) ค่าร้อยละ (3) ค่าเฉลี่ย (Mean) (4) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

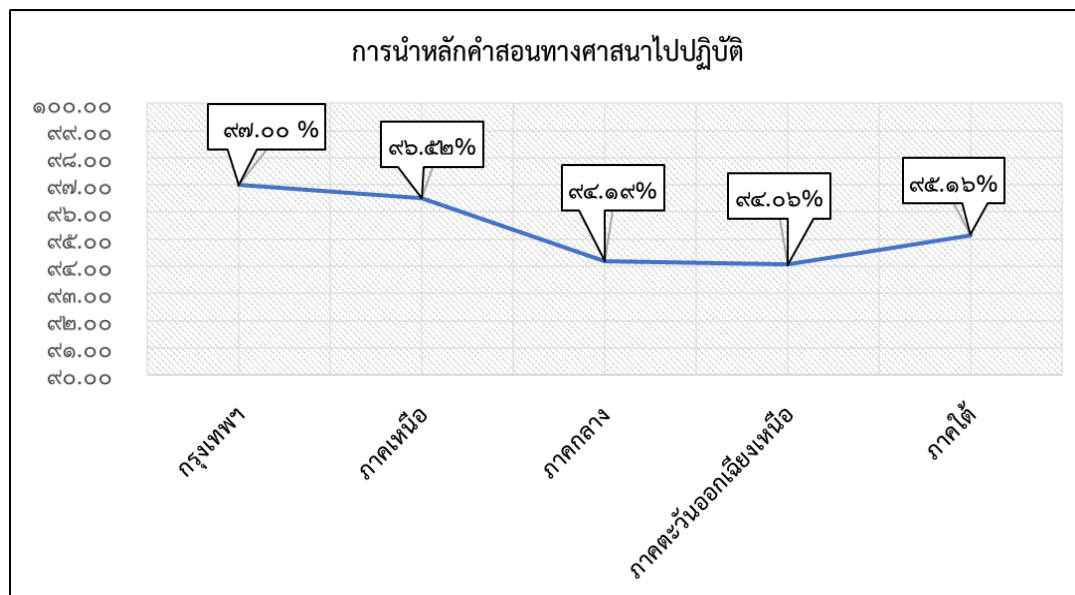
การนำเสนอผลการวิจัยในครั้งนี้เป็นผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพจากกลุ่มตัวอย่างพุทธศาสนิกชนผู้เดินทางท่องเที่ยวเชิงศาสนาจำนวน 7,000 คน ครอบคลุมพื้นที่ทั้งกรุงเทพมหานครและทุกภูมิภาคของประเทศไทย ผลการศึกษาได้รับการจัดระเบียบและนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัยทั้ง 3 ประการ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลอันเป็นผลการศึกษา ซึ่งสามารถนำเสนอออกเป็น 3 ส่วน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาพบว่า กิจกรรมหลักที่ได้รับความนิยม มีดังนี้ ทำบุญตักบาตร (ร้อยละ 57.20) สักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ (ร้อยละ 42.20) ชื้อของที่ระลึก (ร้อยละ 15.69) เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน (ร้อยละ 10.61) ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา (ร้อยละ 8.61) และบูชาวัตถุมงคล (ร้อยละ 7.00) ตามลำดับ

2. ผลการสำรวจการนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน พบว่าการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติ พบว่า ในภาพรวมพุทธศาสนิกชนชาวไทยมีการนำหลักคำสอนทางศาสนาไปปฏิบัติ (ร้อยละ 94.97) เมื่อพิจารณาตามรายภูมิภาค พุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานคร มีการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนามากกว่าภูมิภาคอื่น ๆ (ร้อยละ 97.00) รองลงมา คือ พุทธศาสนิกชนในภาคเหนือมีการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา (ร้อยละ 96.52) พุทธศาสนิกชนในภาคใต้มีการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา (ร้อยละ 95.16) พุทธศาสนิกชนในภาคกลางมีการปฏิบัติตามหลักคำสอน

ทางศาสนา (ร้อยละ 94.19) และพุทธศาสนิกชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนา (ร้อยละ 94.06) ตามลำดับ

ภาพที่ 2 การนำหลักธรรมคำสอนทางศาสนาไปปฏิบัติ จำแนกรายภูมิภาค

3. ผลการศึกษาการนำเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ โดยรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ โดยเริ่มจากการเปลี่ยนผ่านสู่ “วัด-ชุมชน” ด้วยโมเดลการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งการบริหารจัดการที่ดีส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนบทบาทของวัดจาก “ศูนย์กลางพิธีกรรม” ไปสู่ “ศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน” อย่างแท้จริง แนวคิดดั้งเดิมของ “บวร” (บ้าน-วัด-โรงเรียน) เป็นรากฐานที่สำคัญ ซึ่งสามารถพัฒนาให้เป็นรูปธรรมได้ด้วยกรอบการดำเนินการ ได้แก่ “SAROD'S MODEL” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 ประการที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ได้แก่

S = Symbol (สัญลักษณ์) วัดเป็นสัญลักษณ์แห่งศรัทธาที่มั่นคง

A = Activity (กิจกรรม) การจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อดึงดูดคนทุกกลุ่ม

R = Relationship (ความสัมพันธ์) สร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งระหว่างวัดกับคนในชุมชน

O = Office (สำนักงาน) การบริหารจัดการที่เป็นระบบและโปร่งใส

D = Development (การพัฒนา) การพัฒนาในมิติต่าง ๆ เช่น กายภาพ บุคลากร และภูมิปัญญา

S = Sustainable (ยั่งยืน) เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่ต่อเนื่อง

ดังนั้นจากผลการวิจัยที่พบว่าพุทธศาสนามีอิทธิพลต่อฐานความสำเร็จขององค์กรในชุมชน คณะผู้วิจัยจึงขอเสนอผ่าน SAROD'S MODEL ที่สะท้อนถึงบทบาทสำคัญทางพระพุทธศาสนา 3 ประการที่เชื่อมโยงกันดังนี้ (1) การเป็นสัญลักษณ์ทางจิตวิญญาณ ซึ่งสร้างแรงบันดาลใจและค่านิยมร่วมให้กับสมาชิกองค์กร ทำหน้าที่เป็นเข็มทิศชี้แนวทางในการดำเนินงาน (2) การยกระดับทรัพยากรมนุษย์ในเป็นหลบเมืองต้องอาศัย กิจกรรมการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะหลักพุทธธรรมดังกล่าวจะชำนาญเป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจและทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงาน ซึ่งทำให้สมาชิกองค์กรสามารถเชื่อมโยง ค่านิยมทางจิตวิญญาณ เข้ากับการปฏิบัติจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ (3) เมื่อมีความรู้และทักษะแล้ว จำเป็นต้องมีความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งระหว่างบุคคล โดยอาศัย หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) เป็นกลไกในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อให้การดำเนินงานขององค์กรมีระบบโครงสร้างที่ชัดเจน และนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนและสังคมอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

คณะผู้วิจัยได้นำผลการวิจัยที่ได้จากการศึกษามาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และยังได้เชื่อมโยงกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ผลการศึกษาการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผลการวิจัยพบว่าการทำบุญตักบาตรเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมสูงสุดจากนักท่องเที่ยวทางศาสนา คิดเป็นร้อยละ 57.20 ของกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด ซึ่งสูงกว่ากิจกรรมอื่นๆ อย่างมีนัยสำคัญ ความนิยมที่สูงนี้สะท้อนถึงความสำคัญของการตักบาตรที่มีต่อความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวพุทธไทย โดยการตักบาตรถือเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล สอดคล้องกับงานวิจัยของ วณิดา ขำเขียว (2562) ที่ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญทางพระพุทธศาสนา พบว่ากิจกรรมการตักบาตรเป็นหนึ่งในกิจกรรมหลักที่นักท่องเที่ยวนิยมปฏิบัติในรูปแบบการท่องเที่ยวแบบปฏิบัติธรรม การที่นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับกิจกรรมทำบุญตักบาตรมากที่สุด สะท้อนถึงความต้องการทางจิตใจที่หลากหลาย ประการแรก การตักบาตรเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้เริ่มต้นวันใหม่ด้วยการทำบุญทำให้จิตใจแจ่มใส และเป็นการสั่งสมบุญที่นำความสุขมาให้ ประการที่สอง การตักบาตรเป็นการฝึกจิตให้คุ้นเคยกับกุศล ลดความตระหนี่ และบรรเทาความเห็นแก่ตัว ซึ่งเป็นทางแห่งความเจริญทางจิตใจตามหลักพระพุทธศาสนา

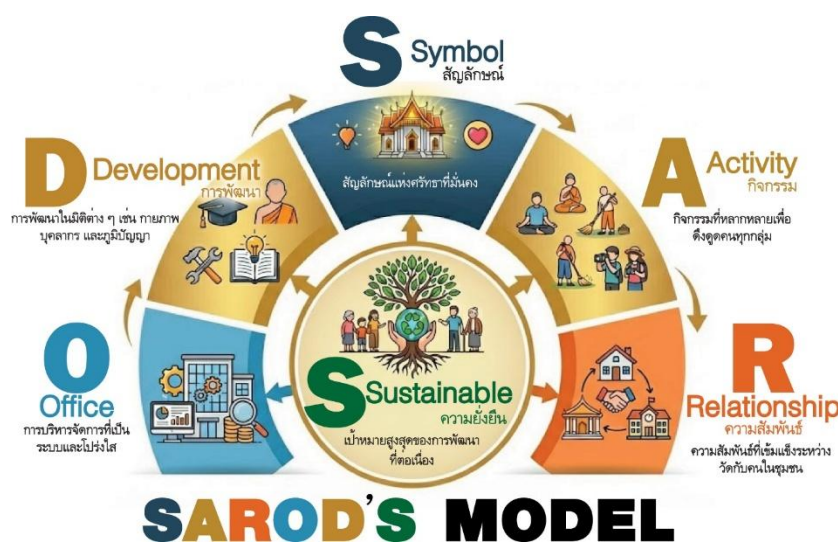
2. ผลการสำรวจการนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน พบประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ กล่าวคือ แม้พุทธศาสนิกชนจะยอมรับและตระหนักว่าหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต (ร้อยละ 94.97) แต่ในเชิงความถี่ของการปฏิบัติในรอบปีที่ผ่านมากลับยังอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งช่องว่างระหว่างการยอมรับกับการปฏิบัตินี้เองคือเหตุผลสำคัญว่าทำไมจึงต้องมี SAROD'S MODEL เข้ามาช่วยยกระดับ

จากการปฏิบัติเป็นครั้งคราว ให้กลายเป็นการปฏิบัติที่ยั่งยืน ในรายละเอียดของการนำไปใช้นั้น พบว่ามีการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับบริบทต่าง ๆ อย่างชัดเจนได้แก่ การแนะนำหรืออบรมสั่งสอนคนในครอบครัวโดยอาศัยหลัก ทิศ 6 หรือ ขรวาวัชธรรม 4 และเมื่อประสบปัญหาในการดำเนินชีวิตหรือปัญหาจากการทำงาน ก็มีการนำหลักธรรมคำสอนมาเป็นแนวทางการแก้ปัญหา โดยเฉพาะการใช้หลัก อริยสัจ 4 (การมองปัญหาตามเหตุปัจจัย) เพื่อพิจารณาแก้ปัญหาการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติดังกล่าว จะช่วยเสริมสร้างคุณภาพชีวิตทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจให้กับพุทธศาสนิกชนได้ดียิ่งขึ้น นับเป็นหนึ่งในวิถีทางในการกลมเกลียวและเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญาของบุคคล อันหมายถึงคุณภาพของจิตใจให้มีความประณีตขึ้น ซึ่งจะส่งผลทำให้ความสุขส่วนบุคคลและความสุขของสังคมมีมากขึ้นตามไปด้วย โดยหากบุคคลมีคุณภาพของจิตใจที่ประณีตแล้ว ก็จะยอมทำให้บุคคลมีความสามารถในการมองโลกที่เข้มแข็งขึ้น สามารถให้ความหมาย ทำความเข้าใจและจัดการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ตามความสามารถของตนเองด้วยความเข้าใจ ตลอดจนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม (Klomkul et al., 2025; Damnoen & Somruay Pindon, 2025)

3. ผลการศึกษาการนำเสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ โดยรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศที่สามารถพัฒนาให้เป็นรูปธรรมได้ด้วยกรอบการดำเนินการภายใต้ SAROD'S MODEL ซึ่งรูปแบบที่คณะผู้วิจัยค้นพบนี้ได้ได้เป็นเพียงกรอบการจัดการท่องเที่ยวเชิงกายภาพ แต่เป็นกลไกการขัดเกลาทางสังคมผ่านฐานความเชี่ยวชาญทางศาสนา โดยเฉพาะในส่วนของการพัฒนา (การพัฒนา) และ Sustainable (ความยั่งยืน) ที่มุ่งเน้นการสร้างภูมิคุ้มกันทางจิตใจ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ กรมการศาสนา (2558) ในเรื่องการใช้ทุนทางสังคมมาสร้างแหล่งท่องเที่ยวที่มีชีวิต อย่างไรก็ตาม จุดเด่นของ SAROD'S MODEL คือการยกระดับจากการจัดการสิ่งดึงดูดใจ (Attraction) ตามแนวคิดของ อารีย์ นัยพินิจ และคณะ (2556) ไปสู่การสร้าง Relationship (ความสัมพันธ์) และ Office (การบริหารจัดการที่โปร่งใส) ซึ่งปัจจัยเหล่านี้เองที่เป็นตัวหล่อหลอมพฤติกรรมของพุทธศาสนิกชนให้ซึมซับคุณลักษณะของพลเมืองที่เข้มแข็ง (Resilient Citizen) เช่น การเคารพกฎกติกา (จาก O) และการมีจิตสาธารณะต่อชุมชน (จาก R) ส่งผลให้การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นเพียงการพักผ่อน (Passive) สู่กระบวนการเรียนรู้เพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นรูปธรรม (Active Development)

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

รูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ โดยรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ โดยเริ่มจากการเปลี่ยนผ่านสู่ “วัด-ชุมชน” ด้วยโมเดลการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งการบริหารจัดการที่ดีส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนบทบาทของวัดจาก “ศูนย์กลางพิธีกรรม” ไปสู่ “ศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน” อย่างแท้จริง ด้วยกรอบการดำเนินการ “SAROD'S MODEL” ดังนี้

ภาพที่ 3 รูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ

จากรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศดังกล่าวข้างต้นสามารถอธิบายรายละเอียดของรูปแบบซึ่งเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาอันเป็นส่วนสำคัญในการดึงดูดให้พุทธศาสนิกชนเข้าวัดปฏิบัติธรรมเพื่อเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง ดังต่อไปนี้

1) S = Symbol (สัญลักษณ์) (1) ความหมาย วัดทำหน้าที่เป็น สัญลักษณ์แห่งศรัทธาและความมั่นคง ทางจิตใจของพุทธศาสนิกชนและชุมชน (2) รายละเอียด วัดต้องรักษาและเสริมสร้างภาพลักษณ์ ความเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นที่พึ่งทางใจ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์/วัฒนธรรม การรักษาสภาพทางกายภาพและความงดงามของวัดก็เป็นส่วนหนึ่งของการคงไว้ซึ่ง

สัญลักษณ์นี้ เมื่อวัดเป็นสัญลักษณ์ที่เข้มแข็ง ย่อมเป็นแรงดึงดูดผู้คนให้เข้าร่วมกิจกรรมและเป็นฐานที่มั่นคงของการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง

2) A = Activity (กิจกรรม) (1) ความหมาย การจัดกิจกรรมที่หลากหลาย และน่าสนใจ เพื่อดึงดูดคนทุกกลุ่มวัย ทั้งพุทธศาสนิกชนและนักท่องเที่ยว (2) รายละเอียด กิจกรรมไม่ควรจำกัดอยู่แค่พิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ควรรวมถึงกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ (เช่น การปฏิบัติธรรม, อบรมหลักสูตร), กิจกรรมทางสังคม (เช่น การพัฒนาชุมชน, จิตอาสา), กิจกรรมทางวัฒนธรรม (เช่น งานประเพณี, ตลาดวัฒนธรรม) และกิจกรรมเพื่อสุขภาพ/การท่องเที่ยวเชิงศาสนา ความหลากหลายนี้จะช่วยขยายฐานผู้เข้าร่วมและสร้างปฏิสัมพันธ์กับชุมชนอย่างกว้างขวาง

3) R = Relationship (ความสัมพันธ์) (1) ความหมาย การสร้างและรักษา ความสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง และเอื้อเฟื้อระหว่างวัดกับคนในชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และสถาบันการศึกษา (2) รายละเอียด เป็นการส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือและรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกันระหว่าง “บ้าน-วัด-โรงเรียน” (บวร) และภาคีเครือข่ายอื่น ๆ วัดต้องเปิดกว้างและเข้าถึงได้ง่าย เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความคิด และการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์ที่ดีคือกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรมและการพัฒนาชุมชนไปพร้อม ๆ กัน

4) O = Office (สำนักงาน) (1) ความหมาย การบริหารจัดการวัดอย่างเป็น ระบบและโปร่งใส (Good Governance) (2) รายละเอียด หมายถึงการมีโครงสร้างการบริหารจัดการที่ชัดเจน มีการวางแผน การดำเนินงาน การควบคุม และการประเมินผลอย่างเป็นระบบ มีการใช้เทคโนโลยีและเครื่องมือบริหารสมัยใหม่ รวมถึงการจัดการทางการเงินที่ โปร่งใส ตรวจสอบได้ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การบริหารจัดการที่ดีเป็นรากฐานที่ช่วยให้การเปลี่ยนผ่านบทบาทวัดทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5) D = Development (การพัฒนา) (1) ความหมาย การพัฒนาในมิติต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและรอบด้าน เช่น กายภาพ บุคลากร (พระสงฆ์/ฆราวาส), องค์ความรู้ และภูมิปัญญา (2) รายละเอียด ในการดำเนินการ สามารถดำเนินการได้ดังนี้ คือ - การพัฒนาทางกายภาพ ปรับปรุงภูมิทัศน์และโครงสร้างพื้นฐานให้เอื้อต่อการใช้งานและการท่องเที่ยว - การพัฒนาบุคลากร อบรมและเพิ่มพูนศักยภาพของพระสงฆ์และบุคลากรวัดให้มีความรู้ด้านการจัดการ การสื่อสาร และการเป็นผู้นำการพัฒนา - การพัฒนาภูมิปัญญา/องค์ความรู้ นำหลักธรรมคำสอนมาประยุกต์ใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ

6) S = Sustainable (ยั่งยืน) (1) ความหมาย เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาที่ต่อเนื่องและสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองในระยะยาว (2) รายละเอียด การพัฒนาผ่าน SAROD'S MODEL ต้องมุ่งเน้นให้วัดและชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีแหล่งรายได้หรือการสนับสนุนที่มั่นคง (ไม่ใช่แค่การบริจาคชั่วคราว) มีการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน และมีการส่งต่อองค์ความรู้/หลักปฏิบัติจากรุ่นสู่รุ่น ความยั่งยืน จะเกิดขึ้นได้เมื่อองค์ประกอบทั้ง 5 ตัวแรกได้รับการดำเนินการอย่างมีประสิทธิภาพ

และเชื่อมโยงกันอย่างสมดุลจะส่งผลให้เกิดเป้าหมายในการเสริมสร้างความเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งได้อย่างเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

สรุป

จากการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา และการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศ คณะผู้วิจัยได้ข้อค้นพบสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. สภาพการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนา ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาที่พุทธศาสนิกชนนิยมปฏิบัติและให้ความสำคัญสูงสุด คือ การทำบุญตักบาตร รองลงมาคือการสักการะสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การซื้อของที่ระลึก การเรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และการบูชาวัตถุมงคล ตามลำดับ ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการตักบาตรและการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังคงเป็นกิจกรรมหลักที่ยึดโยงกับวิถีชีวิตและความเชื่อของชาวพุทธไทยอย่างเหนียวแน่น โดยกิจกรรมเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงพิธีกรรม แต่เป็นเครื่องมือในการเริ่มต้นวันใหม่ด้วยจิตใจที่ผ่องใสและการสั่งสมบุญ

2. การนำหลักธรรมคำสอนไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชน ผลการสำรวจพบว่าในภาพรวมพุทธศาสนิกชนมีการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิตประจำวันอยู่ในระดับสูง เมื่อจำแนกตามรายภูมิภาคพบว่า พุทธศาสนิกชนในกรุงเทพมหานครมีการปฏิบัติตามหลักคำสอนสูงสุด รองลงมาคือภาคเหนือ ภาคใต้ ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตามลำดับ ลักษณะของการนำไปใช้มีการบูรณาการเข้ากับบริบทต่างๆ อย่างชัดเจน เช่น การนำหลักทศ 6 มาใช้ในการอบรมสั่งสอนคนในครอบครัว และการใช้หลักอริยสัจ 4 เพื่อพิจารณาแก้ปัญหาในการทำงานและการดำเนินชีวิต ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของความเข้มแข็งจากภายในอันเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของพลเมืองคุณภาพ

3. รูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็ง (SAROD'S MODEL) คณะผู้วิจัยได้สังเคราะห์และนำเสนอรูปแบบการพัฒนาที่เรียกว่า “SAROD'S MODEL” ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเปลี่ยนบทบาทของวัดจาก “ศูนย์กลางพิธีกรรม” ไปสู่ “ศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน” อย่างแท้จริง โดยประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 ประการ ได้แก่ 1) S (Symbol) การพัฒนาวัดให้เป็นสัญลักษณ์แห่งศรัทธาที่มั่นคง 2) A (Activity) การจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อดึงดูดคนทุกกลุ่มวัย 3) R (Relationship) การสร้างความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งระหว่างวัดกับชุมชนและภาคีเครือข่าย 4) O (Office) การบริหารจัดการองค์กรทางศาสนาอย่างเป็นระบบและโปร่งใส 5) D (Development) การพัฒนาศักยภาพบุคลากรและภูมิปัญญาอย่างรอบด้าน และ 6) S (Sustainable) การสร้างกลไกการพัฒนาที่ต่อเนื่องและยั่งยืน รูปแบบดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกการขับเคลื่อนทางสังคมที่บูรณาการ

ศรัทธาเข้ากับหน้าที่พลเมือง เพื่อยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้มีภูมิคุ้มกันทางจิตใจและเป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศต่อไป

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่า วัตถุประสงค์หลักของการเดินทาง คือ พักผ่อน เยี่ยมญาติ/เพื่อน และทัศนศึกษา โดยส่วนใหญ่เดินทางกับครอบครัวและเพื่อน และมีระยะเวลาการเดินทางสั้น (1-2 วัน) ในช่วงวันหยุดสุดสัปดาห์หรือวันหยุดนักขัตฤกษ์ พร้อมทั้งมีค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนัก ข้อเสนอแนะจึงเน้นไปที่การสร้างแพ็คเกจและกิจกรรมที่เข้าถึงง่ายและตรงกลุ่มเป้าหมาย ดังนี้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาสามารถนำผลการศึกษาไปพัฒนาแพ็คเกจท่องเที่ยวแบบ “วันเดียวเที่ยวได้หลายวัด” หรือ “ทริปสั้น ๆ ใกล้บ้าน” เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายมีระยะเวลาจำกัด ควรออกแบบเส้นทางที่สามารถท่องเที่ยวได้หลายแห่งในเวลาอันสั้น หรือเลือกสถานที่ที่เดินทางสะดวก ไม่ไกลจากแหล่งชุมชนมากนัก

2. ให้ความสำคัญกับการโปรโมทการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาในรูปแบบที่ผสมผสานกับการพักผ่อนและกิจกรรมครอบครัว แทนที่จะเน้นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาเพียงอย่างเดียว ควรนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาที่สามารถทำกิจกรรมร่วมกันในครอบครัวได้ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในวัดที่มีสถาปัตยกรรมสวยงาม การจัดมุมถ่ายรูป หรือการจัดกิจกรรมเวิร์คช็อปเล็ก ๆ ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาที่สามารถทำร่วมกันได้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่า พุทธศาสนิกชนตระหนักถึงความจำเป็นของหลักธรรมในการดำเนินชีวิต และมีการนำหลักธรรมไปใช้แก้ปัญหาบ้างในบางครั้ง โดยระดับการปฏิบัติตามหลักคำสอนโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ข้อเสนอแนะจึงมุ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจและโอกาสในการเรียนรู้หลักธรรมในรูปแบบที่เข้าถึงง่าย ดังนี้

1. การจัดกิจกรรมในลักษณะง่าย ๆ เช่น “ธรรมะเดลิเวอรี่” หรือ “ธรรมะง่าย ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว” อาจมีการจัดบรรยายธรรมะสั้น ๆ ที่เข้าใจง่าย ไม่ซับซ้อน ณ แหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา โดยเน้นหัวข้อที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต การแก้ปัญหาในชีวิตประจำวัน หรือการสร้างควมสงบภายในใจ เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถนำไปปรับใช้ได้จริง

2. ปรับการพัฒนาสื่อการเรียนรู้หลักธรรมให้มีความน่าสนใจและเข้าถึงง่าย เช่น การจัดทำคู่มือท่องเที่ยวที่มีข้อคิดหรือหลักธรรมสั้น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสถานที่นั้นๆ หรือการใช้สื่อดิจิทัล เช่น QR Code ที่เชื่อมโยงไปยังคลิปวิดีโอสั้นๆ หรือพอดแคสต์ธรรมะ ที่สามารถรับฟังได้ระหว่างการเดินทาง

3. ส่งเสริมบทบาทของ “พระอาจารย์” หรือ “ผู้รู้” ในแหล่งท่องเที่ยว ควรให้มีพระอาจารย์หรือผู้มีความรู้ด้านพุทธศาสนาคอยให้คำแนะนำหรือตอบข้อซักถามแก่นักท่องเที่ยว เพื่อสร้างความเข้าใจในหลักธรรมและแรงบันดาลใจในการนำไปปฏิบัติ

4. เน้นการเชื่อมโยงหลักธรรมกับประสบการณ์ท่องเที่ยว ยกตัวอย่างการนำหลักธรรมไปปรับใช้ในการเดินทาง เช่น การฝึกสติระหว่างการเดินชมวัด การฝึกความเมตตาเมื่อพบปะผู้คน หรือการเรียนรู้ความไม่เที่ยงจากความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติรอบตัว เพื่อให้นักท่องเที่ยวรู้สึกว่าการหลักธรรมเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ที่จับต้องได้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่า รูปแบบการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศโดยการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดจาก “ศูนย์กลางพิธีกรรม” ไปสู่ “ศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน” อย่างแท้จริงโดยการผ่าน “SAROD'S MODEL” ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยการดำเนินการ ดังนี้

1. การบูรณาการการท่องเที่ยวเชิงศาสนาในเชิงลึก (Deep/Spiritual Tourism) โดยมุ่งเน้นการยกระดับการท่องเที่ยวจากการเยี่ยมชมสถานที่ไปสู่การได้รับประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและนำหลักธรรมไปใช้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยง ศรัทธาและการปฏิบัติ ซึ่งเน้นกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมและปฏิบัติธรรม และควรส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมที่ไม่ใช่เพียงการสักการะหรือทัศนศึกษา แต่รวมถึงการ ปฏิบัติธรรมระยะสั้น และกิจกรรม “วิถีธรรม วิถีไทย” เช่น ตลาดบุญยามเช้า หรือเวิร์คช็อปงานฝีมือเชิงพุทธศิลป์ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมทางศาสนาในท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2. การขยายผลหลักธรรมสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (Normalization of Dhamma) โดยมุ่งเน้นการแก้ปัญหาที่ว่า การปฏิบัติทางพุทธศาสนามักจำกัดอยู่เพียงวันสำคัญทางศาสนา โดยขยายการนำหลักธรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อสร้างความสงบสุขและความเข้าใจในแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้งและเข้าใจได้ง่าย

3. การขับเคลื่อนด้วยโมเดล “ศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน” ด้วย SAROD'S MODEL โดยมุ่งเน้นการเปลี่ยนบทบาทของวัดจาก “ศูนย์กลางพิธีกรรม” ไปสู่ “ศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน” อย่างแท้จริง ซึ่งเป็นรากฐานในการสร้างพลเมืองที่เข้มแข็ง

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

งานวิจัยนี้ได้ข้อค้นพบในการจัดกิจกรรมทางศาสนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและการนำหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนในการยกระดับทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองที่เข้มแข็งของประเทศโดยการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดจาก “ศูนย์กลางพิธีกรรม” ไปสู่ “ศูนย์กลางการพัฒนาชุมชน” อย่างแท้จริงโดยการผ่าน “SAROD'S MODEL” ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ สำหรับประเด็นในการวิจัยครั้งต่อไปควรทำวิจัยในประเด็นเกี่ยวกับการ

กำหนดนโยบายในการพัฒนาบุคลากรโดยการจัดอบรมพระสงฆ์และมคฺคเทศก์ท้องถิ่นให้มีทักษะในการสื่อสารธรรมะและการนำเที่ยวเชิงปฏิบัติ โดยเน้นการเชื่อมโยงหลักธรรมเข้ากับชีวิตประจำวันและปัญหาทางสังคม และควรมีการกำหนดนโยบายในการวัดผลและติดตาม กำหนดตัวชี้วัดที่ไม่ได้เน้นแค่จำนวนนักท่องเที่ยว แต่เน้นผลลัพธ์เชิงคุณภาพ เช่น ระดับความพึงพอใจต่อการเรียนรู้หลักธรรม และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลังเข้าร่วมกิจกรรม รวมถึงการพัฒนาแนวทางในการประชาสัมพันธ์ โดยการเลือกใช้ช่องทางที่มีความทันสมัยใหม่ในการสื่อสารคุณค่าของ “การท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติธรรม” ว่าเป็นการลงทุนในการพัฒนาจิตใจ และการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีเพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่ให้สนใจ และนำไปสู่การตระหนักถึงคุณค่าของการนำหลักธรรมคำสอนที่ดีไปสู่การปรับประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองที่ดีต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา. (2558). *แนวทางการดำเนินงานโครงการส่งเสริมการท่องเที่ยวเส้นทางแสวงบุญในมิติทางศาสนา*. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2549). *การส่งเสริมสินค้าการท่องเที่ยวความสนใจพิเศษ*. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- จุฑาภรณ์ หินซุย และ สถาพร มงคลศรีสวัสดิ์. (2557). แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพุทธ กรณีศึกษาวัดประชาคมวนาราม อำเภอสว่างแดนดิน จังหวัดร้อยเอ็ด. *วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ*, 10(1), 50–58. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jitt/article/view/31349>
- ฉลอง พันธุ์จันทร์. (2561). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวิปัสสนากรรมฐานในพื้นที่อีสานตอนกลาง กรณีจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดมหาสารคาม. *วารสารวิเทศศึกษา*, 8(1), 125–146. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/gshskku/article/view/134477>
- ธนวัฒน์ พรหมทอง และ วรพงศ์ ตระการศิรินนท์. (2560). การศึกษาความเป็นพลเมือง: กรณีศึกษาประชาชน ในเขตพื้นที่ตำบลอุโมงค์ อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน. *วารสารรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์*, 8(2), 103–127. สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/polscimujournal/article/view/107763>
- อัครัง อุดมไพจิตรกุล และ สุขุม เกลยทรัพย์. (2550). *สังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: เอส.อาร์. พรินติ้ง แมส โปรดักส์.

- มนชนก จุลสิกข์. (2562). แนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนา วัดในพื้นที่ฝั่งธนบุรี. วารสารวิทยาการจัดการปริทัศน์, 21(2), 201–210. สืบค้นจาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/msaru/article/view/248268>.
- วนิดา ขำเขียว. (2568). การท่องเที่ยวเชิงแสงบุญทางพระพุทธศาสนา อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 11(21), 123–134. สืบค้นจาก <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/swurd/article/view/198194>
- วิชัย ตันศิริ. (2551). วัฒนธรรมพลเมือง. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายการศึกษา.
- ศุภลักษณ์ อัครางกูร. (2555). พฤติกรรมนักท่องเที่ยว. ขอนแก่น: คลังน่านาวิทยา.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2566). พุทธธรรม (ฉบับเดิม). (พิมพ์ครั้งที่ 44). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเอเชียอาคเนย์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2559). การเสริมสร้างความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย. กรุงเทพฯ: สำนักงานพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.
- อารีย์ นัยพินิจ, จิรัชญา มณีเนตร, ธงพล พรหมสาขา ณ สกลนคร และ ภัทรพงษ์ เกริกสกุล. (2556). การศึกษาดัศยภาพการท่องเที่ยวเชิงศาสนาของวัด ในกลุ่มจังหวัดร้อยแก่นสารสินธุ์. วารสารปัญญาวิวัฒน์, 5(1), 31–40. สืบค้นจาก <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pimjournal/article/view/20244>
- Cogan, J., Morris, P., & Print, M. (2013). *Civic education in the Asia–Pacific region: Case studies across six societies*. New York: Routledge.
- Damnoen, S., & Somruay Pindon, P. (2025). A Synthesis of Buddhist Principles based on King's Philosophy towards Sufficiency Agricultural Learning for Community Self–Reliance. *Journal of Educational Management and Research Innovation*, 7(1), 1–12. Retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jemri/article/view/275962>
- Hoskins, B., Jesinghaus, J., Mascherini, M., & Munda, G., Nardo, M., Saisana, M., Van Nijlen, D., Vidoni, D., & Villalba, E. (2006). *Measuring active citizenship in Europe*. Ispra: European Commission Institute for the Protection and Security of the Citizen.
- Klomkul, L., Bhuddhisaro, P. R., Damnoen, S., Sritrakarn, T., & Wilairadtanakun, A. (2025). Prototype Areas Development of Vanumrung Innovation on Ancient Community surrounding Phanomrung Mountain Buriram Province. *Journal of Propulsion Technology*, 46(2), 1045–1052. Retrieved from <https://www.propulsiontechjournal.com/index.php/journal/article/view/9458>